

УДК 792.2 : 7.072.3 (477.54)

ORCID 0000-0002-3049-5185

DOI 10.34064/khnum1-51.04

Дорофєєва О. Ю.

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,
майдан Конституції, 11/13, 61003, м. Харків, Україна

Діяльність Харківського театру імені Т. Г. Шевченка у висвітленні театральної критики (друга половина 1930-х – 1940-ві рр.)

АНОТАЦІЯ

Дорофєєва О. Ю. Діяльність Харківського театру імені Т. Г. Шевченка у висвітленні театральної критики (друга половина 1930-х – 1940-ві рр.).

З 1933 р. естетична програма Харківського театру ім. Т. Шевченка (до 1935 – театр «Березіль») зазнає різних зрушень: авангардний пошук змінюється прямуюванням до соціалістичного реалізму у зв'язку із розгромом позицій Леся Курбаса та його звільненням з театру. Поворот творчого курсу театру стає об'єктом відображення театральної критики, яка в цей період також переживає принципові трансформації як в ідейному, так і в жанрово-стильовому аспектах.

Проблеми театральної критики у її зв'язку із сценічним мистецтвом, особливо в зазначений період, в українському мистецтвознавстві досі лишаються малодослідженими. В статті визначається коло видань та авторів, що рецензували вистави театру ім. Т. Шевченка в ці часи; на основі аналізу публікацій виводяться характерні риси тодішньої театральної критики.

Так, фокус уваги критиків, серед яких у 1930–40 рр. зменшується кількість професіоналів, штучно зміщується на проблему створення на сцені реалістичних образів з виховною функцією, залежною від політичної ситуації; звідси, аналіз ідейного змісту вистави та відповідності до неї образів, створюваних акторами, відтісняє на другий план питання режисури. Індивідуальна стилістика рецензій нівелюється за рахунок ідеологічних штампів

і канонізації їх структури; однак і за цих умов критичні нариси містять аналіз акторських робіт, рідше, й сценографії вистави.

Отже, театральна критика того часу існує в рамках суворих ідеологічних обмежень, через що лише частково висвітлює стилістичні зміни, що відбулися в Харківському театрі ім. Т. Шевченка в цей період. Для об'єктивного аналізу діяльності театру необхідним є звернення до ширшого кола джерел, зокрема, спогадів учасників тогочасного театального процесу, надрукованих вже в добу ідеологічної «відлиги».

Ключові слова: Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка, «Березиль», театральна критика, рецензії, соціалістичний реалізм.

АННОТАЦІЯ

Дорофеева О. Ю. Деятельность Харьковского театра им. Т. Г. Шевченко в освещении театральной критики (вторая половина 1930-х – 1940-е гг.).

С 1933 г. эстетическая программа Харьковского театра им. Т. Шевченко (до 1935 – театр «Березиль») претерпевает резкий сдвиг: авангардные поиски сменяются установкой на социалистический реализм в связи с разгромом позиций Леся Курбаса и его увольнением из театра. Смена творческого курса театра становится объектом отображения в театральной критике, которая в это время также переживает принципиальные трансформации, как в идейном, так и в жанрово-стилистическом аспектах.

Проблемы театральной критики в её связи со сценическим искусством, особенно исследуемого периода, в украинском искусствоведении всё ещё остаются малоизученными. В статье определяется круг изданий и авторов, рецензировавших в то время спектакли театра им. Т. Шевченко; на основе анализа публикаций выводятся характерные черты тогдашней театральной критики.

Так, фокус внимания критиков, среди которых в 1930–40 гг. сократилось число профессионалов, искусственно смещается на проблему создания на сцене реалистичных образов с воспитательной функцией, зависимой от государственной политики; отсюда, анализ идейного содержания спектакля и соответствия ему образов, созданных актёрами, оттесняет на второй план вопросы режиссуры. Индивидуальная стилистика рецензий нивелируется за счёт идеологических штампов и канонизации их структуры; однако и в этих условиях критические очерки содержат анализ актёрских работ; реже, и сценографии спектакля.

Существуя в рамках строгих идеологических ограничений, театральная критика изучаемого периода, таким образом, лишь частично освещает стилистические изменения, происходившие тогда в Харьковском театре им. Т. Шевченко. Для объективного анализа деятельности театра необходимо обращение к более широкому кругу источников, в частности, мемуарам участников тогдашнего театрального процесса, напечатанным уже в эпоху идеологической «оттепели».

Ключевые слова: Харьковский театр им. Т. Г. Шевченко, «Березиль», театральная критика, рецензия, социалистический реализм.

ABSTRACT

Dorofieieva O. Yu. Activity of the T. Shevchenko Kharkov Theater in the coverage of theatrical criticism (the second half of the 1930s – 1940s).

Background. In the Ukrainian art history, the problems of theatre criticism and the interrelations between criticism and stage art until remain insufficiently studied. The article considers the activities of the T. Shevchenko Kharkov Theatre (until 1935 – the Theatre «Berezil») in the second half of the 1930s–1940s in the coverage of theatre criticism. Since 1933, the aesthetic course of this theatre had changed dramatically from avant-garde searches to socialist realism in connection with the defeat of the position of Les Kurbas and his dismissal from the theatre. This reversal of the creative course of the theatre becomes a subject of reflection in theatre criticism, which during this period also experienced fundamental transformations both in genre-style and in ideological aspects. Thus, the article analyzes the development of theatre criticism in the context of artistic phenomena of the second half of the 1930s–1940s.

Objectives and methodology of the research. The objective of this study is to analyze the difficult period of stylistic changes in the T. Shevchenko Kharkov Theatre in the second half of the 1930s–1940s, that was at the stage of formation of socialist realism in the Ukrainian art, from the viewpoint of theatre criticism of that time. System-historical and comparative-historical methods were used in the study.

The results of the study. On the basis of the press reports on the activities of the T. Shevchenko Kharkov Theatre the most important features and tendencies inherent in theatrical criticism of this period have been derived.

The article deals with editions, in which during the period under study the materials about the T. Shevchenko Theatre appeared most often. These are, in

particular, Kharkov newspapers «Krasnoye Znamia», «Sotsialisticheskaya Khar'kovshchina», Kiev editions «Sovetskoye Iskusstvo», «Sovetskaya Ukraina», «Kievskaya Pravda», «Pravda Ukrainy», «Literatura i Iskusstvo», «Komsomolskaya Ukraina», «Proletarskaya Pravda», «Literaturnaya Gazeta». The articles about the tour performances of the T. Shevchenko Kharkov Theatre were published in the editions of other cities, including the newspapers «Bugskaya Zarya» (Nikolaev), «Dnepropetrovskaya Pravda», «Zarya» (Dnepropetrovsk), «Bolshevistskaya Pravda» (Vinnitsa), «Lvovskaya Pravda», «Svobodnaya Ukraina» (Lviv), «Voroshilovgradskaya Pravda» (Luhansk), «Moskovskiy Bolshevik», «Komsomolskaya Pravda», «Trud» (Moscow). Since 1933 the theatre had its own edition – «Berezilets», which in 1935 got a new, ideologically correct name – «Za Sotsialisticheskiiy Realizm» («For Socialist Realism»).

The article outlines the circle of authors who practiced the theatre criticism professionally. It should be noted that the activities of the T. Shevchenko Kharkov Theatre at that time was often described by journalists who published the notices occasionally. Among those who analyzed the theatrical process systematically, the most attention deserve the following critics: V. Morskoy, L. Livshits, B. Milyavsky, V. Chagovets, Y. Shovkoplyas, G. Gelfandbein, A. Gozenpud, V. Gavrilenko, A. Kostrov, A. Lein, D. Zaslavsky, Ya. Gan, Y. Pavlovsky. The critical notices by writers V. Sukhodolsky, Yu. Martych and L. Dmitenko have been considered separately as examples of a rather original glance at the performances and presence in the text of an expressive author's style.

During this period, under the pressure of strict ideological control over the art, quite stable canons of compiling notices were formed and took root, almost not allowing a critic to display his individuality. Among the features peculiar for the theatre criticism there were the uniformity of the titles of articles simply stating the play name, an extremely rare manifestation of specific position of the author regarding the stage work and transition to the level of figurative or conceptual understanding.

The main matter of the analysis was rather the performance content, its subject, but not the means by which it is embodied; more attention was paid to the literary source, and not to the performance. In the first part of the notice, the play subject was usually explained from the standpoint of party ideology, often using the quotes from Soviet leaders' speeches.

Usually in a notice, the close attention was paid to acting and the actors performing the main roles. This peculiarity reflects disclosure of the new facets of

talent of a number of actors of the T. Shevchenko Kharkov Theatre of that period. It should be noted that actor's individuality of I. Maryanenko, V. Chistyakova, M. Krushelnitsky, L. Serdyuk and others was displayed more powerful than in «Berezil». Giving priority to an actor in theatre criticism to a certain extent levelled the producer's role. At that time, the palette of stage producer's means should not be going beyond strict aesthetic requirements. It was necessary to remain in the stylistic framework of a life-like presentation, when a producer was fully focused on the actors, and M. Krushelnitsky, L. Dubovik, R. Cherkashin and others did it skilfully. The best examples of theatre criticism contained careful analysis of originality of their production.

A notice briefly described the scenography and sometimes the composer's work. The final part contained a laconic conclusion. On the one hand, such a scheme of compiling notices impoverished the critic's possibilities, his freedom in expressing thoughts, and on the other hand, it set a clear structure for presenting the material. In this period, as it has been at all times, the performance notices remained the most popular genre of theatre criticism. Portraits of actors were printed occasionally. Interviews were rather rare (usually with a producer).

Conclusions. Theatre criticism of the second half of the 1930s–1940s existed in strict limits dictated by ideological reasons, because of which it only partially elucidated the stylistic changes that took place in the T. Shevchenko Kharkov Theatre in this period. For an objective analysis of the activities of the theatre, it is necessary to address to a wide range of sources, in particular the recollections of the direct participants of the then theatrical process that were published later, in period of ideological “thaw”.

Key words: T. Shevchenko Kharkiv Theatre, “Berezil”, theatre criticism, notice, critic, performance, socialist realism.

Постановка проблеми. В українському мистецтвознавстві до сьогодні маловивченими залишаються проблеми театральної критики та взаємозв'язків між критикою і сценічним мистецтвом.

В статті розглядається висвітлення театральною критикою діяльності Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка (до 1935 – театр «Березиль») другої половини 1930-х – 1940 рр. – доби становлення соці-

лістичного реалізму та посилення тоталітарного контролю в українському мистецтві. З другої половини 1930 років в діяльності театру розпочинається складний період, етап формування нового стилю, показової «реабілітації» авторитету колективу після розгрому курбасівської естетики.

Ми не маємо на меті детальний аналіз ідейно-стилістичних особливостей, притаманних окремим представникам театральної критики, бо діяльність деякого з них вже висвітлена як самостійне явище, або заслуговує на це. **Метою** даного дослідження є відтворення загальної картини у театральній критиці та виявлення її особливостей на прикладі висвітлення нею стилістичних змін в Харківському театрі ім. Т. Г. Шевченка в контексті мистецьких явищ другої половини 1930–1940 рр. **В результаті** аналізу публікацій в пресі про діяльність Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка виводяться найбільш важливі риси і тенденції, що були притаманні театральній критиці означеного періоду.

Також поданий в статті список літератури не претендує на охоплення всіх матеріалів преси про діяльність Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка в досліджуваний період. Наведено окремі статті для виявлення загальних тенденцій в театральній критиці та визначення кола авторів і періодичних видань цього часу.

Виклад результатів дослідження. З 1933 р. естетична програма театру різко змінюється від авангардних пошуків до соціалістичного реалізму у зв'язку із розгромом позицій Леся Курбаса та його звільненням з театру. Поворот творчого курсу театру стає об'єктом відображення театральної критики, яка і сама зазнає в цей час суттєвих змін. Театрально-критичний процес у другій половині 1930-х – 1940 рр., звісно, також розгортається під тиском ідеології, набуває інших ознак, кардинально змінюється після достатньо вільної атмосфери гарячих диспутів 1920-х. Порівнюючи ці періоди, відмітимо, що кількість мистецьких видань зменшується, зникає ряд спеціалізованих театральних газет та журналів. Що ж до якісних змін, то в цьому аспекті загальна тенденція є вкрай невтішною. Окрім зміни загального мистецького курсу в країні, для харківської театральної критики негативним фактором, що вплинув на її рівень, була втрата містом статусу столиці в 1934 р.

Наприкінці 1933 р. театральна критика «радо відгукується» на зміни в керівництві театру «Березіль» та в мистецькій програмі колективу – інакше оцінювати ці події на шпальтах видань вже було неможливо. «Увільнення Л. Курбаса з посади керівника “Березоля” ... означало, насамперед, реальну, не здекларовану в різних постановках, політику монопартійної влади щодо діячів театру: вимагалось політично заангажоване мистецтво, яке б у простій і дохідливій формі вкладало в голови “мас” ідеологічні догми» [25: 92].

Варто зазначити, що деякі рецензенти й щиро висловлюють захоплення поворотом «Березоля» до реалізму, але хтось мав приховувати свою думку за офіційно прийнятою позицією. Приміром, *Дмитро Грудина* (1893–1937) – театральний критик, історик театру, актор – в грудні 1933 р. виступає зі статтею «“Березіль” на шляху перебудови: з приводу постановки “Загибель ескадри” О. Корнійчука» [12]. Позиція Д. Грудина виглядає достатньо послідовною, бо і раніше він був рішучим противником естетики Леся Курбаса (попри ідейне протистояння, обидва трагічно загинули в 1937). З запалом Д. Грудина стверджує: «Постава п’єси “Загибель ескадри” в Березолі (режисер Б. Тягно) – це справжня відповідь ділом театру, що впродовж довгих років, керований буржуазним націоналістом Л. Курбасом, зайшов було в тупець безнадійної формалістики, ідеалістичної бредні» [12]. Зазначимо, що, окрім значної кількості штампованих закидів ідеологічного характеру, стаття критика має аналіз акторських робіт та сценографії.

Видатний представник харківської критики *Володимир Морський* (1899–1952) в статті 1934 р. на виставу «Смерть леді Грей» також не оминає актуальної для театру проблеми пошуку реалістичних образів. Пише, що вистава «ярко свидетельствует о дальнейшем творческом росте “Березиля”» [33], але висловлюється стримано та, мабуть, свідомо багато уваги приділяє аналізу п’єси, щоб оминати це гостре питання сценічної естетики. Для інших статей В. Морського також характерна посилена увага до драматургічного матеріалу, до зв’язку між переконливістю образу в п’єсі та успіхом чи невдачею акторської роботи.

Можна помітити, що в пресі другої половини 1930–1940 рр. більше відгуків на вистави Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка напи-

сано журналістами, які випадково займаються рецензуванням, та значно менше – професійними критиками, які систематично аналізують театральний процес.

З тих, кого можна вважати професіоналами, окрім вже зазначених, про театр пишуть *Лев Лівшиць* (1920–1965, псевдонім – Л. Жаданов) та *Борис Мілявський* (1920–2013). Майже всі їх статті про вистави Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка написані в співавторстві; на початку 1940-х вони друкуються в «Соціалістичній Харківщині» [30; 31], наприкінці 1940-х – в «Радянському мистецтві», «Красном знамени» [15–21; 26]. Серед критиків кінця 1940 рр. високим рівнем освіченості та культури виділяється харківський письменник *Григорій Гельфандбейн* (1908–1993), який систематично пише про театр на сторінках «Соціалістичної Харківщини» [8; 9], видає в 1947 р. біографічні нариси про акторів театру І. О. Мар'яненка [7] та Д. І. Антоновича [6]. Прикладом професійної критики є і статті *Абрама Гозенпуда* (1908–2004) – музикознавця, театрознавця і перекладача, про виставу «Генерал Ватутін» [10; 11]. *Юрій Шовкопляс* (1903–1978), письменник і журналіст, керівник кафедри журналістики Харківського університету в 1949–1951 рр., пише про вистави Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка в «Соціалістичній Харківщині» [39], а в московській газеті «Правда» з'являються саме його матеріали про нагороджені Сталінською премією вистави «Генерал Ватутін» [38] та «Ярослав Мудрий» [40].

Гастролі Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка в Києві систематично висвітлює в газетах «Радянська Україна» та «Радянське мистецтво» *Яків Ган* [1; 3; 4], автор монографії про М. Крушельницького [2]. Рецензії на гастрольні вистави в газетах «Київська правда» та «Радянська Україна» друкує і знаний український театрознавець *Всеволод Чаговець* (1877–1950) [37].

Цікаво, що про гастролі Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка в Москві в 1939 та 1945 рр. пише в газетах «Труд» та «Правда» один з найвпливовіших журналістів сталінської доби, втілювач офіційної партійної лінії, *Давид Заславський* (1880–1965) [22; 23]. Йому, зокрема, приписують авторство сумнозвісної статті «Об одной антипатриотической группе театральных критиков» [35], з якої розпочалася кам-

панія боротьби з космополітизмом серед представників цієї професії. В рецензіях Д. Заславського на вистави «Дай серцю волю, заведе в неволю» та «Свгенія Гранде» присутні досить влучні та професійні характеристики діяльності театру; журналіст в цілому позитивно оцінює роботу колективу.

Зі статтями щодо вистав Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка досить часто виступають письменники того часу. Драматург *Любомир Дмитренко* пише статті про етапні вистави театру, відзначені державними нагородами – «Ярослав Мудрий [14] та «Генерал Ватутін» [13] за власною п'єсою. Рецензії про гастрольні покази вистави «В степах України» в 1944 р. в Києві пишуть драматург *Володимир Суходольський* [36] та письменник *Юхим Мартич* [28]. Їхні статті відрізняються від інших матеріалів надзвичайною живістю стилю, відчутно, що автори володіють словом, що можуть дозволити собі почуття гумору в огляді цієї дотепної, яскравої, в деяких моментах, гротескної комедії. Унікальною рисою цих текстів є відхід від загальноприйнятої форми рецензії, який дає можливість авторам висловити власні враження.

Відмітимо, що в досліджуваній період формується і вкорінюється досить сталий канон побудови рецензії, що майже не дозволяє критикові проявити свою індивідуальність. На шпальтах видань дуже вирізняються на загальному тлі статті, які в назві не тільки констатують, про яку виставу йдеться, а виявляють певну позицію автора щодо сценічного твору. Приміром, така досить проста назва – «Спектакль високого актерського мастерства: “Жена Клода” Александра Дюма в театре им. Шевченко» [24], що влучно характеризує виставу. А деякі назви рецензій Л. Лівшиця та Б. Мілявського просто «вражають» концептуальністю: «Трудности преодоленные и непреодоленные: пьеса “Софья Ковалевская” братьев Тур в Харьковском театре им. Т. Г. Шевченко» [15], «Збіднення ідейного змісту класичних творів» [18]. Образністю в назві відзначаються деякі рецензії В. Морського – «Привид романтики: “Облога Лейдена”» [34].

Першою частиною рецензії зазвичай є роз'яснення теми твору з позицій партійної ідеології, часто з використанням цитат з творів В. Леніна, К. Маркса, Ф. Енгельса, П. Постишева. На жаль, цього не уникали навіть наймужніші і освічені представники професії. Зокрема, в рецен-

зії В. Морського на виставу «Смерть леді Грей» є таке посилання: «Ещё Энгельс говорил о типичных характерах в типичных обстоятельствах, но в двух основных героях пьесы этой типичности нет» [33]. Однак, зазначимо, що думку філософа використано доречно, для характеристики художніх особливостей п'єси. Заради справедливості відмітимо, що В. Морської часто посилається на авторитетних мислителів, що свідчить скоріш про його ерудованість, а не бажання догодити. Та ж стаття розпочинається фразою: «Прошло много лет с тех пор, как Гейне заметил, что театр неблагоприятен для поэтов» [33].

Після того, як читачеві пояснено актуальність чи неактуальність для радянського мистецтва обраної автором теми, критик мав переходити до оцінки того, чи переконливо передані в п'єсі певні життєві явища, чи правильно їх трактує драматург з погляду комуністичної ідеології. Тобто, предметом аналізу стає радше зміст, тематика вистави, а не засоби, якими вона втілена, більшу уваги приділено літературному джерелу, а не власне виставі.

Зазвичай, пильна увага в рецензії надається акторським роботам, виконавцям головних ролей. Така особливість співпадає з розкриттям нових граней обдарування ряду акторів Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка цього періоду. Маємо зазначити, що більш потужно, аніж в «Березолі», проявляються акторські індивідуальності І. Мар'яненка, В. Чистякової, М. Крушельницького, Л. Сердюка та інших. Надання акторові першого значення в театральній критиці певною мірою нівелювало роль режисера у виставі.

В цей час палітра режисерських засобів мала не виходити за межі суворих естетичних вимог. Необхідно було залишатися в стилістичних умовах життєподібної вистави, де режисер цілковито зосереджував свою увагу на виконавцях, і це вміло робили М. Крушельницький, Л. Дубовик, Р. Черкашин та інші. В найкращих взірцях театральної критики подається обережний аналіз своєрідності їх режисури.

В рецензіях також коротко характеризувалася сценографія та, часом, робота композитора. В фіналі – подавався лаконічний узагальнюючий підсумок. Така схема побудови рецензії, з одного боку, збіднювала можливості критика, його свободу в вираженні думок, з іншого ж, задавала чітку структуру подачі матеріалу.

З жанрів театральної критики цього періоду найпопулярнішим, як це було в усі часи, залишається рецензія на виставу. Рідше друкуються акторські портрети [19–21; 27; 30], ще рідше – режисерські [32]. Нечасто зустрічається форма інтерв'ю (зазвичай з режисером [5], іноді – з акторами, композитором [29]).

Підсумовуючи, визначимо коло видань, на сторінках яких найчастіше з'являються в досліджуваній період матеріали про театр ім. Т. Г. Шевченка. Це, зокрема, харківські газети: «Красное знамя», «Соціалістична Харківщина»; київські видання: «Радянське мистецтво», «Радянська Україна», «Київська правда», «Правда України», «Література і мистецтво», «Комсомольська Україна», «Пролетарська правда», «Літературна газета». В самому театрі з 1933 р. існує орган друку – «Березілець», з 1935 р. перейменований програмною назвою – «За соціалістичний реалізм». Статті про гастрольні покази вистав Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка друкуються в періодиці інших міст, серед них – газети «Бугская заря» (Миколаїв), «Днепропетровская правда», «Зоря» (Дніпропетровськ), «Большовицька правда» (Вінниця), «Львовская правда», «Вільна Україна» (Львів), «Ворошиловградская правда» (Луганськ), «Московский большевик», «Комсомольская правда», «Труд» (Москва).

Висновки. Таким чином, аналіз процесу розгортання театральної критики навколо діяльності харківського театру імені Т. Шевченка в період його реформування під ідеологічним тиском дозволяє зробити певні узагальнення щодо її характеру й особливостей.

Так, у фокус уваги критиків, серед яких помітно скорочується кількість справжніх професіоналів, доволі штучно потрапляє проблема створення на сцені реалістичних образів, що несли б виховне навантаження залежно від політичної ситуації; обговорення цих питань не можуть уникнути навіть найбільш принципові з критиків, яких не можна обвинуватити у догоджанні владі (В. Морський). Звідси, предметом рецензентської уваги найчастіше стає ідейний зміст вистави, її літературного джерела, а також відповідність ним створюваних акторами образів; постановчі ж прийоми і засоби витісняються на дальній план, як і сама постать режисера-постановника.

Прояви творчої індивідуальності критика в цей період поступово затискаються у межі канонів і штампів, згідно до яких будуються рецензії: від програмної назви, що натякає на соцреалістичні орієнтири, до наявності обов'язкових розділів і посилань на класиків комуністичної ідеології. Однак і за таких умов критичні статті все ж містять аналіз акторської гри, рідше, й сценографії вистави.

Отже, театральна критика другої половини 1930–1940 рр. існує в рамках суворих обмежень, продиктованих ідеологічними причинами, через що тільки частково висвітлює стилістичні зміни, що відбуваються в Харківському театрі ім. Т. Г. Шевченка в цей період.

Перспективи подальшого дослідження. Для об'єктивного аналізу діяльності театру необхідним є звернення до найширшого кола джерел, зокрема, залучення спогадів безпосередніх учасників тогочасного театрального процесу, що були надруковані пізніше, в добу послаблення ідеологічного тиску на мистецтво.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ган Я. «Богдан Хмельницький»: Гастролі Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка. *Радянська Україна*. 1944. 9 квіт.
2. Ган Я. Мар'ян Крушельницький. Народний артист СРСР. Київ : Держ. вид-во образотворчого мистецтва і муз. літератури УРСР, 1960. 47 с.
3. Ган Я. Перемога театру. *Радянське мистецтво*. 1948. 28 квіт.
4. Ган Я. «Талан»: Гастролі Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка. *Радянська Україна*. 1944. 17 квіт.
5. Гарт Б. Розмова з Б. Тягом. *Березілець*. 1935. 5 лют.
6. Гельфандбейн Г. Д. І. Антонович: Народний артист УРСР. Харків : Харківський український державний драматичний театр УРСР ім. Шевченка, 1947. 16 с.
7. Гельфандбейн Г. І. О. Мар'яненко: Народний артист СРСР. Харків : Харківський український державний драматичний театр УРСР ім. Шевченка, 1947. 24 с.
8. Гельфандбейн Г. «Лисички» (прем'єра в драматичному театрі ім. Шевченка). *Соціалістична Харківщина*. 1946. 29 черв.
9. Гельфандбейн Г. Сторінки героїчного минулого. *Соціалістична Харківщина*. 1947. 6 квіт.

10. Гозенпуд А. «Генерал Ватутин». *Советское искусство*. 1948. № 4. 24 янв. С. 3.
11. Гозенпуд А. Спектакль о сталинском полководце: «Генерал Ватутин» Л. Дмитерко на сцене Харьковского театра им. Шевченко. *Правда Украины*. 1948. 21 янв.
12. Грудина Д. Я. ««Березіль» на шляху перебудови: з приводу постановки «Загибель ескадри» О. Корнійчука». *Літературна газета*. 1933. 20 груд.
13. Дмитерко Л. Генерал Ватутин: К постановке в Харьковском театре им. Т. Шевченко. *Правда*. 1948. 5 марта. С. 3.
14. Дмитерко Л. Ярослав Мудрый (Прем'єра п'єси І. Кочерги «Ярослав Мудрий» у Харківському державному театрі УРСР ім. Т. Шевченка. *Літературна газета*. 1946. 12 груд.
15. Жаданов Л. Трудности преодоленные и непреодоленные: пьеса «Софья Ковалевская» братьев Тур в Харьковском театре им. Т. Г. Шевченко. *Красное знамя*. 1948. 28 июня.
16. Жаданов Л. «Ярослав Мудрый»: пьеса И. Кочерги в харьковском театре имени Шевченко. *Красное знамя*. 1946. 28 сент.
17. Жаданов Л., Милявский Б. «Глубокие корни»: Спектакль в театре имени Шевченко. *Красное знамя*. 1948. 14 февр.
18. Жаданов Л., Мілявський Б. Збіднення ідейного змісту класичних творів. *Радянське мистецтво*. 1946. № 3. 22 жовт.
19. Жаданов Л. Данило Антонович. *Радянське мистецтво*. 1947. № 35. 27 серп.
20. Жаданов Л., Мілявський Б. Акторка героїчного плану (про С. Федорцеву). *Радянське мистецтво*. 1947. 5 берез.
21. Жаданов Л., Мілявський Б. Артист неповторної індивідуальності (про І. Мар'яненка). *Радянське мистецтво*. 1947. 20 серп.
22. Заславский Д. Драма и мелодрама (Гастроли Харьковского государственного драматического театра им. Т. Г. Шевченко). *Правда*. 1939. 12 июня.
23. Заславский Д. Украинский театр в Москве. *Труд*. 1945. 15 авг.
24. Костров А. Спектакль высокого актёрского мастерства: «Жена Клода» Александра Дюма в театре им. Шевченко. *Красное знамя*. 1938. 21 дек.

25. Красильникова О. В. Історія українського театру ХХ сторіччя. Київ : Либідь, 1999. 208 с.
26. Лівшиць Л. Я., Мілявський Б. Л. Правда і поезія життя: «Макар Діброва» О. Корнійчука в Харківському театрі імені Т. Г. Шевченка. *Радянське мистецтво*. 1948. № 43. 1 груд.
27. Мартич Ю. М. Валентина Чистякова в п'єсі «Талан». *Література і мистецтво*. 1944. 23 квіт.
28. Мартич Ю. М. Ми знову в степах України. *Література і мистецтво*. 1944. 8 черв.
29. Мейтус Ю. Лейтмотив – весна: Нова постановка театру «Березіль». *Харьковский рабочий*. 1935. 5 февр.
30. Мілявський Б., Лівшиць Л. Зрілість актора: творчий портрет актора театру ім. Т. Шевченка В. Мізиненка. *Соціалістична Харківщина*. 1940. 26 берез.
31. Мілявський Б., Лівшиць Л. «Прості серця». *Соціалістична Харківщина*. 1940. 11 лют.
32. Морской В. С. Л. Ф. Дубовик. *Красное знамя*. 1947. 11 мая.
33. Морской В. С. Смерть леди Грей. *Пролетарський Харків*. 1934. 21 жовт.
34. Морської В. С. Привид романтики: «Облога Лейдена». *Радянське мистецтво*. 1945. 20 квіт.
35. Об одной антипатриотической группе театральных критиков. *Правда*. 1949. 28 янв.
36. Суходольський В. «В степах України». *Київська правда*. 1944. 9 черв.
37. Чаговець В. А. «Гроза»: Гастролю Харківського театру ім. Т. Шевченка в Києві. *Радянська Україна*. 1947. 19 серп.
38. Шовкопляс Ю. «Генерал Ватулін»: Спектакль Харківського театру Шевченко. *Правда*. 1948. № 65. 5 марта. С. 3.
39. Шовкопляс Ю. «Змова приречених». *Соціалістична Харківщина*. 1949. 7 трав. № 88. С. 4.
40. Шовкопляс Ю. «Ярослав Мудрий»: спектакль театру імені Т. Г. Шевченко. *Правда*. 1947. 30 мая.

REFERENCES

1. Han, Ya. (1944, April 9). «Bohdan Khmelnytskyi»: Hastroli Kharkivskoho teatru im. T. H. Shevchenka [«Bohdan Khmelnytskyi»: Tour of the T. G. Shevchenko Kharkov Theater]. *Radianska Ukraina – Soviet Ukraine* [in Ukrainian].
2. Han, Ya. (1960) *Marian Krushelnytskyi. Narodnyi artyst SRSR* [*Marian Krushelnytskyi. People's Artist of the USSR*]. Kiev : Derzh. vyd-vo obrazotvorchoho mystetstva i muz. literatury URSR, 47 [in Ukrainian].
3. Han, Ya. (1948, April 28). Peremoha teatru [Theater victory]. *Radianske mystetstvo – Soviet Art* [in Ukrainian].
4. Han, Ya. (1944, April 17). «Talan»: Hastroli Kharkivskoho teatru im. T. H. Shevchenka [«Talan»: Tour of the T. G. Shevchenko Kharkov Theater]. *Radianska Ukraina – Soviet Ukraine* [in Ukrainian].
5. Hart, B. (1935, February, 5). Rozмова z B. Tiahnom [Conversation with B. Tiahno]. *Berezilets* [in Ukrainian].
6. Helfandbein, H. (1947) *D. I. Antonovych: Narodnyi artyst URSR* [*D. I. Antonovych: People's Artist of the USSR*]. Kharkov : T. G. Shevchenko Kharkov Theater, 16 [in Ukrainian].
7. Helfandbein, H. (1947) *I. O. Marianenko: Narodnyi artyst SRSR* [*I. O. Marianenko: People's Artist of the USSR*]. Kharkov : T. G. Shevchenko Kharkov Theater, 24 [in Ukrainian].
8. Helfandbein, H. (1946, June, 29). «Lysychky» (premiera v dramatychnomu teatri im. Shevchenka) [«Foxes» (the premiere in the Shevchenko Drama Theater)]. *Sotsialistychna Kharkivshchyna – The Socialistic Kharkiv Region* [in Ukrainian].
9. Helfandbein, H. (1947, April 6). Storinky heroichnoho mynuloho [Pages of the heroic past]. *Sotsialistychna Kharkivshchyna – The Socialistic Kharkiv Region* [in Ukrainian].
10. Gozenpud, A. (1948, January 4). «General Vatutin». *Sovetskoe iskusstvo – Soviet Art* (24), p. 3 [in Russian].
11. Gozenpud, A. (1948, January 21). Spektakl o stalinskom polkovodtse: «General Vatutin» L. Dmiterko na stsene Kharkovskogo teatra im. Shevchenko [Performance about the Stalin commander: «General Vatutin» L. Dmiterko on the stage of the Shevchenko Kharkov Theater]. *Pravda Ukrainy – True of Ukraine* [in Russian].

12. Hrudyna, D. Ya. (1933, December 20). «Berezil» na shliakhu perebudovy: z pryvodu postanovky «Zahybel eskadry» O. Korniiichuka [«Berezil» on the way of restructuring: on the occasion of staging «The Death of the Squadron» by O. Korneychuk]. *Literaturna hazeta – Literary Newspaper* [in Ukrainian].

13. Dmiterko, L. (1948, March 5). «General Vatutin»: K postanovke v Kharkovskom teatre im. T. Shevchenko [“General Vatutin”: to the staging in the T. G. Shevchenko Kharkov Theater]. *Pravda – True*, p. 3 [in Russian].

14. Dmyterko, L. (1946, December 12). Yaroslav Mudryi (Premiera piesy I. Kocherhy «Yaroslav Mudryi» u Kharkivskomu derzhavnomu teatri URSR im. T. Shevchenka [“Yaroslav the Wise” (Premiere of the play «Yaroslav the Wise» by I. Kocherga at the T. Shevchenko Kharkov State Theater of the Ukrainian SSR)]. *Literaturna hazeta – Literary Newspaper* [in Ukrainian].

15. Zhadanov, L. (1948, June 28). Trudnosti preodolennye i nepreodolennye: pyesa «Sofya Kovalevskaya» bratyyev Tur v Kharkovskom teatre im. T. G. Shevchenko [Difficulties overcome and insurmountable: play by Brothers Tour in T. G. Shevchenko Kharkov Theater]. *Krasnoe znamya – Red banner* [in Russian].

16. Zhadanov, L. (1946, September 28). «Yaroslav Mudryy»: pyesa I. Kocherghi v kharkovskom teatre imeni Shevchenko [«Yaroslav the Wise»: play by I. Kocherga at the Shevchenko Kharkov Theater]. *Krasnoe znamya – Red banner* [in Russian].

17. Zhadanov, L., Milyavskiy, B. (1948, February 14). «Glubokie korni»: Spektakl v teatre imeni Shevchenko [«Deep roots»: the performance at the Shevchenko Theater]. *Krasnoe znamya – Red banner* [in Russian].

18. Zhadanov, L., Miliavskiy, B. (1946, October 22). Zbidnennia ideinoho zmistu klasychnykh tvoriv [Depletion of the ideological content of classical works]. *Radianske mystetstvo – Soviet Art*, p. 3 [in Ukrainian].

19. Zhadanov, L. (1947, September 27). Danylo Antonovych [Daniilo Antonovich]. *Radianske mystetstvo – Soviet Art*, p. 35 [in Ukrainian].

20. Zhadanov, L., Miliavskiy, B. (1947, March 5). Aktorka heroichnogo planu (pro S. Fedortsevu) [The actress of the heroic plan (about S. Fedortseva)]. *Radianske mystetstvo – Soviet Art* [in Ukrainian].

21. Zhadanov L., Miliavskiy B. (1947, September 20). Artyst nepovtornoï indyvidualnosti (pro I. Marianenka) [The artist of unique individuality (about I. Marianenko)]. *Radianske mystetstvo – Soviet Art* [in Ukrainian].

22. Zaslavskiy, D. (1939, June 12). Drama i melodrama (Gastroli Kharkovskogo gosudarstvennogo dramaticeskogo teatra im. T. G. Shevchenko) [Drama and melodrama (The tour of the T. G. Shevchenko Kharkov State Drama Theater)]. *Pravda – True* [in Russian].

23. Zaslavskiy, D. (1945, August 15). Ukrainskiy teatr v Moskve [The Ukrainian theater in Moscow]. *Trud – Labour* [in Russian].

24. Kostrov, A. (1938, December 21). Spektakl vysokogo akterskogo masterstva: «Zhena Kloda» Aleksandra Dyuma v teatre im. Shevchenko [Performance of high acting: «Claude's wife» by Alexandre Dumas in the Shevchenko Theater]. *Krasnoe znamya – Red banner* [in Russian].

25. Krasyl'nykova, O. V. (1999). *Istoriia ukrainskoho teatru 20 storichchia* [The history of Ukrainian theater of the 20th century]. Kyiv : Lybid, 208 [in Ukrainian].

26. Livshyts, L. Ya., Miliavskiy, B. L. (1948, December 1). Pravda i poeziia zhyttia: «Makar Dibrova» O. Korniiichuka v Kharkivskomu teatri imeni T. H. Shevchenka [The truth and poetry of life: «Makar Dibrova» by O. Korneychuk in the T. G. Shevchenko Kharkov Theater]. *Radianske mystetstvo – Soviet Art* (No. 43) [in Ukrainian].

27. Martych, Yu. M. (1944, April 23). Valentyna Chystiakova v pie-si «Talan» [Valentina Chystyakova in the play «Fate (Luck)»]. *Literatura i mystetstvo – Literary and Art* [in Ukrainian].

28. Martych, Yu. M. (1944, June 8). My znovu v stepakh Ukrainy [We are again in the steppes of Ukraine]. *Literatura i mystetstvo – Literary and Art* [in Ukrainian].

29. Meitus, Yu. (1935, February, 5). Leitmotyv – vesna: Nova postanovka teatru «Berezil» [Leitmotif – Spring: the new production of the «Berezil» Theater]. *Kharkov rabochyi – Kharkov' worker* [in Ukrainian].

30. Miliavskiy, B., Livshyts, L. (1940, March 26). Zrulist aktora: tvorchyi portret aktora teatru im. T. Shevchenka V. Mizynenka [Actor's

maturity: a creative portrait of V. Mizinenko, the actor of T. Shevchenko Theater]. *Sotsialistychna Kharkivshchyna – The Socialistic Kharkiv Region* [in Ukrainian].

31. Miliavskiy, B., Livshyts, L. (1940, February 11). «Prosti sertsia» [«Simple hearts»]. *Sotsialistychna Kharkivshchyna – Socialistic Kharkiv Region* [in Ukrainian].

32. Morskoy, V. S. (1947, May 11). L. F. Dubovyk. *Krasnoe znamia – Red banner* [in Russian].

33. Morskoy, V. S. (1934, October 21). Smert ledi Grey [Lady Gray's death]. *Proletarskyi Kharkiv – Proletarian Kharkiv* [in Russian].

34. Morskoy, V. S. (1945, April 20). Pryvyd romantyky: «Obloha Leydena» [Ghost of Romantic: «Leyden's siege»]. *Radyanske mystetstvo – Soviet Art* [in Ukrainian].

35. Ob odnoy antipatrioticheskoy gruppe teatralnykh kritikov [About one antipatriotic group of theatrical critics] (1949, January 28). *Pravda – True* [in Russian].

36. Sukhodolskyi, V. (1944, June 9). «V stepakh Ukrainy» [«In the steppes of Ukraine»]. *Kyivska Pravda – The Kyiv True* [in Ukrainian].

37. Chahovets, V. A. (1947, September 19). «Hroza»: Hastroli Kharkivskoho teatru im. T. Shevchenka v Kyievi [«Storm»: the tour of the T. Shevchenko Kharkiv Theater in Kiev]. *Radianska Ukraina – Soviet Ukraine* [in Ukrainian].

38. Shovkoplyas, Yu. (1948, March 5). «General Vatutin»: Spektakl Kharkovskogo teatra Shevchenko [«General Vatutin»: the performance of the Shevchenko Kharkov Theater]. *Pravda – True* (65), p. 3 [in Russian].

39. Shovkopliias, Yu. (1949, May 7). «Zmova pryrechenykh» [«Collusion of doomed»]. *Sotsialistychna Kharkivshchyna – The Socialistic Kharkiv Region* (88), p. 4 [in Ukrainian].

40. Shovkoplyas, Yu. (1947, May 30). «Yaroslav Mudryy»: spektakl teatra imeni T. G. Shevchenko [«Yaroslav the Wise»: the performance of the T. G. Shevchenko Theater]. *Pravda – True* [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 24.10.2018 р.